

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

№8(3)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 38 sahifa,
24-avgust, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Woosyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (PhD)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oğlu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

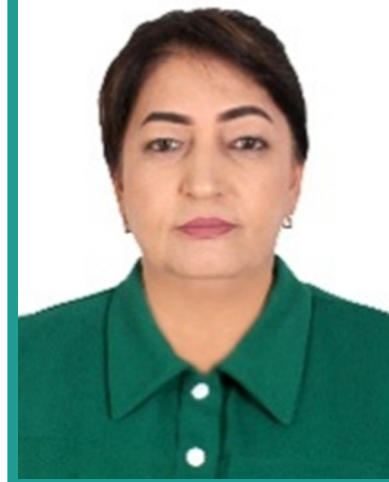
Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Oliy badiiy-pedagogik ta'limda an'anaviy ustoz-shogird an'anasi va innovatsion klaster yondashuvi integratsiyasining metodologik asoslari	10
Sultonov Xaytboy Eraliyevich	
Ta'lim klasteri sharoitida bo'lajak fizika o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish metodikasi	14
Xudoyberdiyeva Yulduz Xayrullo qizi	
Ta'lim jarayonida raqamli platformalar va dasturiy ta'minotdan foydalanish pedagogik muammo sifatida....	19
Tengelbayeva Dinora Muratovna	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilarini ekologik ta'lim va tarbiyalashning muammo va yechimlari.....	25
Abduraxmonova Muqaddas Oblokulovna	
Axborotlashgan ta'lim muhitida telematika texnologiyalarining didaktik imkoniyatlari va ularning talaba shaxsini rivojlanishidagi o'rni.....	30
Botiraliyev Dildorbek Muzaffar o'g'li	
Mehnat migratsiyasi fenomeni va oila dialektikasining pedagogik aspektlari: translokallik sharoitida farzand tarbiyasi va "intelektual transfer" mediatsiyasi.....	34
K. B. Numanov	

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARI TARBIYALANUVCHILARINI EKOLOGIK TA'LIM VA TARBIYALASHNING MUAMMO VA YECHIMLARI

Abduraxmonova Muqaddas Oblokulovna
Buxoro viloyati G'ijduvon tumani 14-sonli DMTT direktori

Annotatsiya: Ushbu maqolada ekologik ta'lim, tarbiya va madaniyat o'rtasidagi bog'liqlik tahlil qilinadi va maktabgacha ta'limdan boshlab innovatsion ta'lim modellarini takomillashtirishning ustuvor vazifalari belgilab berilgan. Hozirgi vaqtda yosh avlodning ekologik ta'limi va tarbiyasiga e'tibor qaratish O'zbekiston Respublikasi taraqqiyot strategiyasining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. O'zbekistonda o'z ta'limi, madaniyati va atrof-muhitga mas'uliyatli munosabatni shakllantirishga qaratilgan ko'plab tadbirlar va konferensiyalar tashkil etilgan. Maqolada muhokama qilingan asosiy tushunchalar ekologik ta'lim, ekologik tarbiya va maktabgacha ta'lim tashkilotlarida atrof-muhitni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: Ekologiya, ekologik ta'lim, ekologik tarbiya, ekologik ong, maktabgacha ta'lim tashkiloti, maktabgacha ta'lim yoshi, innovatsion metod, didaktik o'yin, ta'limiy o'yin.

Abstract: This article analyzes the relationship between environmental education, upbringing, and culture, and identifies priority tasks for improving innovative educational models, beginning with preschool education. Currently, attention to environmental education and the upbringing of the younger generation is an important component of the development strategy of the Republic of Uzbekistan. Numerous events and conferences aimed at fostering a responsible attitude toward one's own education, culture, and the environment have been organized in Uzbekistan. The key concepts discussed in the article include environmental education, environmental awareness, and the environment in preschool educational institutions.

Key words: Ecology, environmental education, environmental awareness, preschool educational institution, preschool educational age, innovative method, didactic game, educational game.

Аннотация: В данной статье анализируется взаимосвязь между экологическим образованием, воспитанием и культурой, а также определяются приоритетные задачи по совершенствованию инновационных образовательных моделей, начиная с дошкольного образования. В настоящее время внимание к экологическому образованию и воспитанию молодого поколения является важной составляющей стратегии развития Республики Узбекистан. В Узбекистане организовано множество мероприятий и конференций, направленных на формирование ответственного отношения к собственному образованию, культуре и окружающей среде. Основные понятия, рассматриваемые в статье, включают экологическое образование, экологическое воспитание и окружающую среду в дошкольных образовательных организациях.

Ключевые слова: Экология, экологическое образование, экологическое воспитание, экологическая осведомленность, дошкольная образовательная организация, дошкольный образовательный возраст, инновационный метод, дидактическая игра, образовательная игра.

KIRISH

Insoniyat tarixi tabiat tarixi bilan uzviy bog'liq. Bugungi kunda tabiat va odamlar o'rtasidagi an'anaviy o'zaro ta'sir masalalari global ekologik muammoga aylandi. Agar odamlar yaqin kelajakda tabiatga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishni o'rganmasalar, o'zlarini yo'q qilishadi. Bunga erishish uchun biz ekologik xabardorlik va mas'uliyatni rivojlantirishimiz kerak. Ekologik ta'lim va tarbiya maktabgacha yoshdan boshlanishi kerak, chunki keyinchalik olingan bilimlar mustahkam e'tiqodga aylanishi mumkin.

Bugungi kunda atrof-muhit muammolari - iqlim o'zgarishi, suv va havo ifloslanishi, tabiiy resurslarning kamayishi - butun insoniyat oldida turgan eng dolzarb masalalardan biriga aylandi. Ushbu global muammolarni hal etishning uzoq muddatli va samarali yo'li - yosh avlodda tabiatga nisbatan ongli, mas'uliyatli munosabatni shakllantirishdir. Ekologik tarbiya esa aynan bola shaxsiyati endigina shakllanayotgan davrda, ya'ni maktab-

gacha yoshda boshlanishi kerak. Chunki bu davrda bolada dunyoqarash, odatlar va qadriyatlar tizimining asosi qo'yiladi va bu davrda singdirilgan bilim va munosabat butun umr davomida saqlanib qoladi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari (MTT, bog'chalar) bolaning oilasidan tashqari birinchi tizimli ta'lim va tarbiya muhiti bo'lib, u yerda ekologik ta'lim va tarbiyani maqsadli va uzluksiz tashkil etish imkoniyati mavjud. Biroq amaliyot shuni ko'rsatadiki, bu sohada bir qator jiddiy muammolar hamon saqlanib qolmoqda.

Pedagoglar ta'kidlashicha, maktabgacha yoshdagi bolalik davrida bola tabiat haqida hissiy taassurotlar oladi va turli hayot shakllari haqida tasavvurlar to'playdi, natijada ekologik tafakkur va ongning dastlabki asoslari shu davrda shakllana boshlaydi. Bundan tashqari, har bir bola tabiatan tadqiqotchidir - u atrof-dagi dunyoni bilishga bo'lgan ichki qiziqishini yo'qotmagunicha, unga jonli va jonsiz tabiat haqidagi bilimlarni singdirish ancha oson kechadi.

Bu yo'nalish O'zbekistonda faqat pedagogik emas, balki davlat siyosati darajasidagi masalaga aylangan. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 22-dekabrda 802-sonli qarori bilan Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning Davlat standarti tasdiqlangan, unda bolalarni tabiat bilan tanishtirish alohida yo'nalish sifatida belgilangan ^[1]. Shuningdek, 2019-yilda Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasi qayta tashkil etilgan, 2021-yilda esa "Yashil bog'cha", "Yashil maktab" loyihasi yo'lga qo'yilgan - bu esa ekologik ta'lim-tarbiyaga davlat miqyosida e'tibor kuchayganidan dalolat beradi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalar ekologik ong va faolligini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu yoshdagi tarbiyalanuvchilarning tabiat va atrof-muhit bilan uzviy bog'liqligini anglashi, ularning ekologik savodxonligini oshirish bo'yicha olib boriladigan ta'lim faoliyatining asosiy maqsadlaridan biridir. Ayniqsa, hozirgi zamon ekologik muammolarining jiddiyligi, tabiiy hududlarning zarar ko'rishi, odamlarning tabiatga bo'lgan hurmatining pasayishi va fikrlash darajasining torayishi ushbu yo'nalishda ishlashni yangicha talablarga moslashtirishni taqozo etmoqda. Shu bilan birga, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ekologik ta'lim va tarbiyaga e'tibor qaratilmaganda, bolalarda tabiatga bo'lgan mehr, mas'uliyat va ehtiyotkorlik kabi sifatlar rivojlana olmaydi, bu esa keyinchalik butun jamiyat uchun xavfli muammolarni keltirib chiqarishi mumkin.

O'z navbatida, ekologik tarbiya samaradorligiga erishish uchun keng qamrovli, ilmiy asoslangan yondashuvlar va innovatsion metodlarni joriy etish zarurdir. Bu jarayonni amalga oshirishda pedagoglarning malakasini oshirish, ularning yangi pedagogik texnologiyalar bilan tanishtirilishi muhim ahamiyatga ega. O'zaro hamkorlik va muayyan strategiyalarning qo'llanilishi bilan, oilalar va jamiyat ham ekologik ta'lim va tarbiya tizimining muhim bo'laklariga aylanishi mumkin. Bunday yondashuvlar orqali bolalarda tabiat bilan uyg'unlik, tabiatga g'amxo'rlik qilish tuyg'ulari shakllanadi, natijada esa ekologik muammo va xavf-xatarlarni iqlim uchun xavf tug'dirmaydigan va ularning yashash sharoitini yaxshilashga xizmat qiluvchi tarzda hal qilishga intilish kuchayadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

"Ekologiya" atamasi yunon tilidan olingan bo'lib, "oikos" (uy, Vatan) va "logos" (fan, ta'limot) so'zlaridan tashkil topgan - ya'ni so'zma-so'z "uy haqidagi fan" degan ma'noni anglatadi ^[2]. Uyni sevis va himoya qilish uchun avvalo uni bilish kerak, xuddi shunga o'xshab, tabiatni asrashni o'rganish ham uni chuqur anglashdan boshlanadi.

Ekologik ta'lim va tarbiya tushunchasi inson va tabiat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni anglash, ekologik madaniyatni shakllantirish va tabiatni muhofaza qilishni rivojlantirish jarayonidir. Bu ilmiy va amaliy yo'nalish ekologik muammolarni tushunish, ularga nisbatan munosabatni shakllantirish va ekologik ongni kengaytirishga qaratilgan. Dastavval ekologik tarbiya mazmuni nafaqat atrof-muhitni muhofaza qilishga oid bilimlarni berish, balki yuksak ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni, mas'uliyat hissini rivojlantirish hamda tabiat bilan uyg'un yashash madaniyatini tarbiyalashdan iborat.

Buning muhimligi shundaki, hozirgi zamonda ekologik muammolar - atrof-muhit ifloslanishi, tabiat resurslarining tevarak-atrofni muhofaza qilishga bo'lgan ehtiyojlarni keskin oshirdi. Maktabgacha yoshdagi bolalar bunday muhitda yashash va rivojlanish imkoniyatlariga ega bo'lib, ular ekologik ong va madaniyatni yoshligidan shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ularning ekologik tarbiyasi inson aqliy va ma'naviy jarayonlar bilan uzviy bog'liq bo'lib, ularning shaxsiyati, fikrlash doirasini kengaytiradi va ekologik ongni mustahkamlaydi. Bo'ysunuvchi, bilish, anglay olish va atrof-muhitga nisbatan muloyim va mas'uliyatli munosabatni shakllantirish jarayonida muntazam va dolzarb yondashuvlar muhim jarayonlardan hisoblanadi.

Shu bilan birga, ekologik ta'lim va tarbiya tushunchasi nafaqat bilim va tarbiya berish, balki yoshlarda ekologik his va qadriyatlarni rivojlantirishning asosiy omilidir. Uning muhimligi shunda, iqlim o'zgarishi, biologik xilma-xillik kamayishi kabi dolzarb muammolarni yosh avlodga yetkazish va ularni amaliy harakatlarga rag'batlantirishda namoyon bo'ladi. Ekologik tarbiya yosh bolalarda tabiatga bo'lgan muhabbat, ehtiyotkorlik

1 <https://lex.uz/docs/5179335?ONDATE=26.01.2024>

va mas'uliyat hissini shakllantiradigan muhim vositadir. Bu esa uzoq muddatda muhitni muhofaza qilish va ekologik barqarorlikni ta'minlash uchun shart-sharoit yaratilishiga xizmat qiladi. Ta'lim jarayonida ekologik tarbiyaning muhimligi yosh bolalarda faqat aks ettirish bilan chegaralanmay, ularning hayotiy faoliyatining barcha sohalarida, shu bilan birga, keng jamoatchilik nuqtayi nazaridan chuqur tushuniladi.

Muallif V. A. Dryazgunovanning maktabgacha yoshdagi bolalarni ekologik ta'lim va tarbiya berish pedagogikada so'nggi yillarda tobora ommalashib borayotgan yangi yo'nalish ekanligi haqidagi fikriga qo'shiladi. U bolalarni tabiat bilan tanishtirishning an'anaviy dasturlarini yangiladi [3, 46-bet].

N. F. Vinogradovanning fikriga ko'ra, "Yosh avlodning ekologik ta'limi muammosi, birinchi navbatda, zamonaviy olimlar tomonidan insoniyat va tabiat o'rtasidagi o'zaro ta'sirni faol tadqiq qilish natijasida yuzaga kelgan. Maktabgacha yoshdagi bolalarning ekologik ta'limiga alohida e'tibor qaratiladi, chunki aynan shu davrda inson ma'naviy madaniyatining bir qismi bo'lgan ekologik madaniyatning poydevori qo'yiladi. Ekologik ta'lim barqaror rivojlanishni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi va ushbu maqsadga erishishga hissa qo'shadigan asosiy omillardan biridir" [4, 82-bet].

Hozirgi ekologik inqiroz sharoitida S. A. Kozlova va T. A. Kulikovanning fikriga ko'ra, ekologik ta'lim maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik ongni rivojlantirishning asosiy maqsadiga intilishi kerak. Ekologik ta'lim - bu bolalarni tabiat bilan tanishtirish jarayoni bo'lib, ekologik yondashuvga asoslangan bo'lib, unda tabiat bilan o'zaro ta'sir ekologiyaning asosiy g'oyalari va tushunchalariga asoslanadi. Bu jarayon ekologik tafakkur namoyon bo'ladigan turli xil faoliyat shakllari to'plamini ifodalovchi ekologik madaniyatni rivojlantiradi. Inson va tabiatning rivojlanishi birgalikda evolyutsiya sifatida tushuniladi [5, 282-bet].

N. E. Mamatov o'zining "Zamonaviy sharoitlarda ekologik ta'lim muammolari" qo'llanmasida o'qituvchilar uchun pedagogik ta'limga integratsiyalashgan yondashuvni taklif qiladi. Bu tadqiqot, musiqa, tasviriy san'at, jismoniy tarbiya, o'yinlar, teatr, o'qish, modellashtirish, televizor tomosha qilish va bolalarning mustaqil faoliyatini tashkil etish kabi turli faoliyatlarning o'zaro bog'liqligini o'z ichiga oladi [6, 52-bet].

V. G. Nechaeva ta'kidlaganidek, o'qituvchi-tarbiyachi va bola o'rtasidagi hamkorlik va birgalikda ijod qilish bolalar bilan ishlashning muhim jihatlari hisoblanadi. Uyushgan ta'lim faoliyati bolaning atrofdagi dunyoni vizual va samarali idrok etishini hisobga olgan holda quriladi va ekologik bilimlarni (hayvonot dunyosi, o'simliklar hayoti, jonsiz tabiat va fasllar haqidagi bilimlar) va tabiiy hodisalar va narsalarga ekologik jihatdan sog'lom munosabatni rivojlantirishga qaratilgan [7, 100-bet].

K. D. Ushinskiy aytganidek, "Bola uchun o'yin jiddiy faoliyatdir, shuning uchun boshlang'ich ta'limning maqsadi bu jiddiy faoliyatni bola uchun qiziqarli qilishdir" [8, 52-bet].

Didaktik o'yinlar maktabgacha yoshdagi bolalarning ekologik ta'lim va tarbiyasida alohida o'rin va ahamiyatga ega. Bu o'yinlar bo'lib, ularda o'quv jarayoni bolalar o'zaro ta'sir qiladigan turli xil ko'ngilochar va o'quv materiallari elementlari orqali amalga oshiriladi. Muallif N. F. Vinogradovanning didaktik o'yinlar oldindan belgilangan mazmun va qoidalarga ega o'yinlar ekanligi haqidagi fikriga to'liq qo'shiladilar [4, 32-bet].

Ta'limiy o'yin davomida bolalar tabiat haqidagi tushunchalarini takomillashtiradi, aniqlashtiradi, mustahkamlaydi, kengaytiradi va tizimlashtiradi. Bundan tashqari, ta'limiy o'yin maktabgacha yoshdagi bolalarning kognitiv jarayonlarini (tahlil, sintez, taqqoslash, umumlashtirish, tasniflash, ketma-ketlashtirish va boshqalar), shuningdek, ularning xotirasi va e'tiborini rivojlantiradi [9, 11-bet].

M. M. Markovskaya ta'limiy o'yinlar bolalarning shaxsiy fazilatlarini, masalan, birgalikda o'ynash, o'yin davomida muzokara olib borish va boshqalarni rivojlantirishga hissa qo'shishini ta'kidlaydi. Shuning uchun bizning maqsadimiz ta'limiy o'yinlar orqali maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik bilimlarni rivojlantirishdir [8, 112-bet].

Ushbu maqsadlarga erishish uchun tarbiyachilardan bolalar bog'chasining guruh xonalarida tabiat burchagi bilan mavzuni rivojlantirish muhitini yaratish so'raldi. Bunday burchak har bir guruh xonasida bo'lishi kerak va uning mavjudligi, ayniqsa, tabiatdan zavqlanish va uning sirlarini kashf etish imkoniyatiga ega bo'lmagan shahar bolalari uchun juda muhimdir.

V. G. Nechaevanning so'zlariga ko'ra, maktabgacha ta'lim tashkilotidagi tabiat burchagi bir nechta maqsadlarga xizmat qiladi [7, 34-bet].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilariga ekologik ta'lim va tarbiya berishning mavjud holati, muammolari hamda ularni bartaraf etish yo'llarini aniqlashga qaratilgan nazariy va amaliy metodlardan foydalanildi. Jumladan, ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish, kuzatish va pedagogik tajribalarni o'rganish metodlari qo'llanildi.

Shuningdek, O'zbekiston va xorijiy mamlakatlar tajribasi qiyosiy tahlil qilinib, ekologik ta'limda didaktik o'yinlar, kuzatish, interaktiv vositalar va oila bilan hamkorlikning samaradorligi o'rganildi. Olingan natijalar asosida maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik ong, madaniyat va tabiatga mas'uliyatli munosabatni shakllantirishga xizmat qiluvchi metodik tavsiyalar ishlab chiqildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ko'plab bog'chalarda ekologik mavzular og'zaki tushuntirish yoki rasmlarni ko'rsatish darajasida qoladi, bola esa buni his-tuyg'u orqali, jonli tajriba sifatida qabul qilish imkoniyatidan mahrum bo'ladi.

Mutaxassislar fikricha, kuzatish - bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirishning eng samarali usullaridan biri hisoblanadi, biroq bu metod ko'p bog'chalarda tizimli emas, balki tasodifiy tarzda qo'llaniladi.

Tadqiqotlarga ko'ra, bolaning ekologik madaniyati shakllanishi ko'p jihatdan oila a'zolarining tabiatga va umumiy madaniyatga nisbati bilan belgilanadi. Agar bog'cha bilan oila o'rtasida bu boradagi hamkorlik zaif bo'lsa, tarbiyaviy ta'sir yarimjon qolib ketadi.

Amaliyotchilar ta'kidlaganidek, maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlashda ko'pincha ma'lumot va vizual materiallarning yetishmasligiga duch kelinadi, bu esa mavzuni qiziqarli va tushunarli tarzda yetkazishni qiyinlashtiradi.

Solishtirma tahlillar shuni ko'rsatadiki, Yaponiyada ekologik ta'lim maktabgacha yoshdanoq boshlanadi va bu jarayonda virtual laboratoriyalar, interaktiv darsliklar hamda mobil ilovalar kabi IT-texnologiyalar keng qo'llaniladi. O'zbekiston bog'chalarining aksariyatida bunday texnik imkoniyatlar hali yetarlicha rivojlanmagan.

Har haftalik dasturga o'simlik, hasharot yoki ob-havo o'zgarishlarini kuzatish mashg'ulotlarini kiritish, bolalarga natijani chizma yoki og'zaki hikoya orqali ifodalash imkonini berish kerak. O'yin maktabgacha yoshdagi bolalarning yetakchi faoliyat turi bo'lgani sababli, ekologik ta'limda o'yin usullaridan keng foydalanish tavsiya etiladi. Rolli o'yinlar, "tabiat topishmoqlari", didaktik o'yinlar orqali bola bilimni o'ynab-o'ynab o'zlashtiradi.

Bolalarga tabiat haqida yuz marta aytishdan ko'ra, bir marta ko'rsatish samaraliroq bo'lgani uchun kuza-tish, rasmlarni ko'rish, model va slayd-shoulardan foydalanish tavsiya etiladi - bu usullar bolaning bilim faoliyati imkoniyatlariga to'liq mos keladi.

Davlat darajasida boshlangan "Yashil bog'cha", "Yashil maktab" loyihasining tamoyillari - resurslarni tejash, chiqindilarni saralash, energiya va suvdan oqilona foydalanish kabi amaliy ko'nikmalar - maktabgacha yoshga moslashtirilgan holda bog'chalarga ham tatbiq etilishi mumkin.

Bog'chalarda ota-onalar uchun ochiq kuzatish kunlari, "oilaviy ekologik daftarcha" kabi kichik loyihalar tashkil etish orqali uy va bog'cha o'rtasidagi tarbiyaviy uzluksizlikni ta'minlash mumkin.

Yaponiya tajribasidagi kabi to'liq raqamlashtirish hozircha imkonsiz bo'lsa-da, ta'limiy multfilmlar, sodda interaktiv taqdimotlarni bosqichma-bosqich joriy etish orqali bu farqni qisqartirish mumkin^[10].

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ekologik muammolar keng tarqalgan bo'lib, ular bir qancha asosiy sabablarga ko'ra yuzaga keladi. Birinchidan, pedagoglarning ekologik bilim va ko'nikmalari yetarli emasligi muhim muammo hisoblanadi, natijada tarbiyalanuvchilar uchun to'g'ri yo'nalishlar va izchil ta'lim olib borish qiyinchilik tug'diradi. Shuningdek, ta'lim tashkilotlaridagi materiallar va o'quv hamda didaktik vositalar muhitga mos kelmaydi, bu esa ekologik muhimlikni ta'minlashda cheklovlar yaratadi.

Kattalar, ya'ni pedagoglar va ota va onalar orasida ekologik ong va faollik pastligi, jamiyatda esa ekologik muammo va yetishmovchiliklar haqida noto'g'ri tushunchalar mavjudligi muhim rol o'ynaydi. Bir nechta muhim muammo sifatida maktabgacha ta'lim tashkilotlarining infratuzilmasi va texnik bazasi uyg'un va sifatli ekologik ta'limga mos kelmaydi. Bu muammo, ayniqsa, hududning geografik va ekologik shart-sharoitlariga bog'liq holda, mavjud bor bo'lsa-da, yetarlicha moslashtirilmagan shaklda ta'lim berilishiga olib keladi.

Yana bir muammo - pedagoglarning ekologik tarbiya bo'yicha mutaxassisligini oshirish va ular uchun zamonaviy pedagogik texnikalarni joriy etish borasida muammolar mavjud bo'lib, bu jarayonlar qoniqarli darajada amalga oshirilmayapti. Shu bilan birga, moliyaviy resurslarning cheklanganligi, ekologik tashviqot va ta'lim materiallarini yangilash uchun zarur bo'ladigan mablag'larning yetarli emasligi muhim to'siq bo'lib qolmoqda.

Barcha bu muammo va muhitdagi muqobil muammolar maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ekologik tarbiya jarayonining sifat va samaradorligini pasaytirishga olib kelmoqda. Yechimlar uchun, avvalo, pedagoglar va ota-onalar o'rtasida ekologik ongni oshirish uchun malakali o'quv kurslari va seminarlar tashkil etilishi lozim. Shuningdek, texnik va didaktik vositalar bilan ta'minlash, ekologik muhitni yaxshilash uchun davlat va xususiy sektorga asoslangan hamkorlikni rivojlantirish muhimdir.

Ekologik tarbiyalashning nazariy-asosiy yondashuvlari atrof-muhit muhofazasi va bolalar ongida ekologik madaniyatni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Bu yondashuvlar ekologik bilimlar va tushunchalarni mukammal ravishda egallash, tabiat bilan uyg'unlikda yashash va atrof-muhit muhofazasiga qiziqishni rivojlantirishni nazarda tutadi.

Birinchi yondashuv ekologik bilim va tushunchalarni tarbiyalashga asoslanadi, bu orqali bolalarda tabiat va inson o'rtasidagi bog'liqlik tushuniladi.

Ikkinchidan, faoliyatga asoslangan yondashuvda bolalarni tabiat bilan chambarchas bog'liq amaliy ishlar bilan band etish orqali ekologik odatlarni shakllantirish ko'zda tutiladi.

Uchinchidan, madaniy-axloqiy yondashuv biologik muhit bilan vazifalar va qadriyatlar asosida ekologik g'oyalarni rivojlantirishga qaratilgan.

Shuningdek, zamonaviy ekologik tarbiya yondashuvlarida ilmiy tafakkur, multidissiplinarlik, innovatsion texnologiyalar va yosh avlodlarni ekologik qiyinchiliklarga tayyorlash kabi tamoyillar muhim o'rin tutadi. Bu yondashuvlarning samarali bo'lishi uchun pedagoglar ekologik bilimlarni uzluksiz yangilash, praktika va o'zaro hamkorlikni rivojlantirish hamda bolalarning faol ishtirokini ta'minlashga alohida e'tibor qaratadi. Shu tarzda, ekologik tarbiya nazariyasining asosiy yondashuvlari orqali maktabgacha ta'lim muhitida ekologik qadriyatlarni chuqur va keng ko'lamda shakllantirish mumkin bo'ladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimida ekologik ta'lim-tarbiya uchun huquqiy va institutsional asos - Davlat standarti, ixtisoslashgan davlat qo'mitasi, "Yashil bog'cha", "Yashil maktab" kabi loyihalar - allaqachon yaratilgan. Endilikda asosiy vazifa bu asosni har bir bog'cha, har bir guruh darajasida jonli amaliyotga aylantirishdir. Kuzatish va o'yinni tizimli mashg'ulotlarga aylantirish, vizual vositalarni boyitish, oila bilan hamkorlikni mustahkamlash va xalqaro ilg'or tajribalardan o'rganish. Bola tabiatni erta yoshdan "begona narsa" emas, balki o'zining bir qismi sifatida his qila boshlasa, kelajakda u tabiatga nisbatan chinakam mas'uliyatli inson bo'lib voyaga yetadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 22-dekabrda 802-sonli qarori - Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning Davlat standarti
2. Shonasirova Z., Ilesova L. MTTda bolalarga ekologik tarbiya berishning shakllari va usullari - Chirchiq Davlat pedagogika universiteti, Miasto Przyszłości, Vol. 60 (2025)
3. Дрязгунова В. А. Дидактические игры для ознакомления дошкольников с растениями: Пособие для воспитателя дет. сада / В. А. Дрязгунова. -М.: Просвещение, 1981. 80 с.
4. Виноградова Н. Ф. Умственное воспитание детей в процессе ознакомления с природой. -М.: Просвещение. 1978. -150 с.
5. Козлова С.А., Куликова Т.А. Дошкольная педагогика. - М.: Академия, 2005. 364 с.
6. Маматов Н.Э. Проблемы экологического образования в современных условиях. -Б., 2020. С. 163.
7. Нечаева В. Г. Воспитание дошкольника в труде. -М.: Просвещение. -1983. -138 с.
8. Марковская М. М. Уголок природы в детском саду: Книга воспитателя детского сада. - М.: Просвещение. -1989. -240 с.
9. Иванова Г.А., Курашова В.П. Об организации работы по экологическому воспитанию. //Дошкольное воспитание. - 2004. - № 7. - С. 10-14.
10. Yaponiya tajribasi asosida O'zbekiston ta'limida ekologik ta'limni takomillashtirish - Scientific Journal

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №8(3)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.